

Afdeling Politieke en historische studies

VOORTGANGSRAPPORT, ONDERZOEKS- EN
PUBLIKATIEVOORSTEL:

CHIEFS AND THE STATE IN INDEPENDENT ZAMBIA

Wim van Binsbergen

februari 1987

concept: alleen voor discussiedoeleinden

INLEIDING

Aansluitend bij mijn onderzoeks- en publikatie-activiteiten van de laatste jaren, en als voortgangsrapport in dezen, zal ik in dit stuk een voorstel formuleren dat, na een (aan de hand van hier uiteengezette alternatieven) nader te bepalen hoeveelheid aanvullend onderzoek, het finaliseren van enige concepten, en het incorporeren van enige reeds gepubliceerde geschriften van mijn hand, zal leiden tot een boek over Chiefs and the state in independent Zambia, waarvan de wetenschappelijke en maatschappelijke relevantie in dit stuk zal worden beargumenteerd.

DE ONZICHTBARE VOLKSHOOFDEN IN ONAFHANKELIJK ZAMBIA

Nadat Afrikaanse volkshoofden, ‘chiefs’, in een context van een koloniaal beleid gericht op indirect rule, een focus van sociaal-wetenschappelijk en historisch onderzoek hadden gevormd in de koloniale periode met name in voormalig Brits Afrika, is in de jaren ’60 en ’70 weinig aandacht besteed aan de wijze waarop deze volkshoofden al dan niet in de onafhankelijke staat werden geïncorporeerd, en wat hun rol is geworden in de sociale en politieke praktijk van de rurale gebieden waarin zij gedurende de koloniale periode zo prominent waren.

De impliciete aanname van veel politicologen was dat wij hier met verouderde vormen van politieke organisatie te doen hadden, die in een moderne staat niet goed pasten en er vanzelf wel zouden verdwijnen. De pejoratieve suggestie overheerste dat Zambiaanse volkshoofden bij uitstek de brandpunten zijn van voor de nationale eenheid verderfelijke geachte etnische tegenstellingen. Een dualistische opvatting over Afrikaanse politieke en culturele systemen,¹ en een zeker onvermogen om de formele (overwegend naar Noordatlantisch voorbeeld gemodelleerde) kenmerken van de Afrikaanse postkoloniale staat te relativiseren in het licht van een veelvormige van die modellen afwijkende politiek-culturele werkelijkheid, droegen sterk bij tot deze wetenschappelijke bijna-consensus.

Zambiaanse volkshoofden vormen aldus helaas een schoolvoorbeeld bij de stelling dat de wetenschappelijke beeldvorming niet altijd gelijke tred houdt met de politieke-culturele en constitutionele werkelijkheid in Afrika.

Niet alleen speelden sommige volkshoofden een belangrijke rol in de nationalistische beweging die in 1964 leidde tot de onafhankelijkheid van het land, maar ook bleken de nationalistische grondwetgevers zozeer overtuigd van het onverminderde belang van de institutie van hoofdschap dat zij, in de Zambiaanse constitutie, uitvoerig ruimte maakten voor de instelling van een House of Chiefs, waaraan een adviserende taak werd toebedeeld naast het gekozen Parlement. De instelling van de een-partijstaat in 1971, de bestuurlijke veranderingen die in de jaren ’70 plaatsvonden ten behoeve van de intensivering van plattelandsontwikkeling en de stroomlijning van het Zambiaanse systeem van gedecentraliseerd plaatselijk bestuur, en de grote economische crisis die Zambia in de jaren ’70 doormaakte, hebben de positie van het House of Chiefs en van de chiefs in het algemeen niet wezenlijk

¹ Waarbij ‘traditionele systemen, inclusief volkshoofden, werden geacht te bestaan ‘buiten’ de moderne nationale staat en de door haar gepropageerde, de facto kapitalistische, economie.

aangetast.² Integendeel, een grondwetswijziging van 1977 bevestigde de constitutionele positie van het House of Chiefs, en ook in het begin van de jaren '80 kon men velerlei geluiden vernemen die aandrongen op een verdere uitbouw van de positie en de taak van de chiefs, niet alleen op nationaal niveau (waar het House of Chiefs slechts ca. 27 leden telt), maar ook op regionaal en plaatselijk niveau (waar het Zambiaanse register van chiefs bijna driehonderd leden telt die alle een overheidssubsidie ontvangen ten behoeve van het voeren van een meestal zeer bescheiden vorstelijke staat).

Deze ontwikkelingen hebben tot nog toe lang niet de wetenschappelijke aandacht gekregen die zij verdienen. Analyses van Zambiaanse chiefs op nationaal niveau, in interactie met of zelfs als deel van, de postkoloniale staat, ontbreken nagenoeg, met uitzondering voor het unieke geval van Barotseland (sinds 1969 Western Province genaamd) — het westelijke deel van het land, waar de Lozi koning en de Lozi aristocratie al in de koloniale tijd een voor hen gunstige uitzonderingspositie hadden weten op te bouwen. Eveneens is in de gepubliceerde literatuur de postkoloniale rol van Zambiaanse chiefs op lokaal en regionaal niveau onderbelicht gebleven — behoudens enige case studies (Bond 1975; van Binsbergen 1984, 1986b). Wij beschikken slechts over zeer incidentele vermeldingen van de rol van chiefs in de diverse ontwikkelingsraden op lokaal en regionaal niveau. De feitelijke judiciële rol van hedendaagse volkshoofden is nauwelijks verkend (Singer 1985; van Binsbergen 1977). Even zeer onderbelicht is gebleven de postkoloniale rol van volkshoofden in economisch ondernemerschap, de uitoefening van bestuurlijke en politieke functies zoals gedefinieerd door de moderne staat, en de persoonlijke connecties (verwantschap, patronage, factievorming etc.) die er bestaan tussen volkshoofden enerzijds en de moderne staatselite anderzijds. Behalve het evidente, maar historisch unieke geval van de Lozi is de postkoloniale relatie tussen etniciteit en hoofdschap nog nauwelijks onderwerp van diepgaande analyse geweest. De bijdrage van de institutie van hoofdschap (waarvan de historische claims ondanks zeer verregaande koloniale transformaties van deze institutie teruggaan tot de negentiende en achttiende eeuw) aan de groeiende nationale politieke cultuur in engere zin³ van Zambia is al helemaal niet onderzocht, ook al is het evident dat deze institutie voortdurend zeker

² De enige formele beperking van hun bevoegdheid op nationaal niveau vond reeds plaats onmiddellijk na de Onafhankelijkheid: in 1965 werd met de Local Courts Act de rechtsprekende bevoegdheid van de chiefs afgeschaft; maar zij kregen een beslissende stem in de benoeming van getrainde Local Court rechters. Andere ingrepen in de positie van chiefs hadden een incidenteel en individueel karakter. Verreweg de belangrijkste ontwikkeling in deze categorie was dat in 1969 de uitzonderlijke privileges van de Lozi chiefs en met name van de Lozi Paramount Chief (de Litunga) — na inzet te zijn geweest in de Onafhankelijkheidsonderhandelingen, tegen de achtergrond van een dreiging met afscheiding van wat toen het Barotseland Protectoraat was — werden afgeschaft, waarmee ook het westelijk deel van het land onder de algemene nationale wet- en regelgeving ten aanzien van chiefs werd gebracht.

³ Te definiëren als het veranderende kader van politieke symbolen, ideologieën en impliciete vooronderstellingen waarbinnen op nationaal en regionaal niveau zich significante politieke processen voltrekken.

op de achtergrond meespeelt in de politieke symbolen en legitimatieprocessen rond de moderne staat en haar hoogste ambtsdragers, inclusief President Kaunda zelf.⁴

Terwijl hoofdschap in Zambia een belangrijke politieke institutie vormt die zich naar mijn stellige overtuiging terdege aan de postkoloniale situatie heeft aangepast,⁵ is het beeld van dit land zoals het uit de gepubliceerde literatuur oprijst volstrekt anders dan in de Westafrikaanse landen waar volkshoofden vanouds de aandacht van sociale wetenschappers, journalisten en literatoren hebben weten te trekken, zoals Nigeria., Ghana en Sierra Leone. Politieke economie, ontwikkelingsprocessen, politieke ontwikkelingen van Zambia waren het onderwerp van een aanzienlijk aantal boeken en artikelen van de hand van politicologen en bestuurskundigen — maar volkshoofden werden daarin in het beste geval weggelaten in een paar alinea's, en meestal totaal geïgnoreerd.

WETENSCHAPPELIJKE EN MAATSCHAPPELIJKE RELEVANTIE

De laatste jaren zijn er gelukkig tekenen van een nieuwe visie op Afrikaanse volkshoofden, juist in de postkoloniale situatie (Van Rouveroy van Nieuwaal 1984; Van Rouveroy van Nieuwaal & Griffiths, *ter perse*; en talrijke verwijzingen aldaar). Het gaat daarbij niet om het tot leven wekken van een fossiel antropologisch stokpaardje, maar om een poging de complexe politieke, culturele en judiciële werkelijkheid van hedendaags Afrika dichter te benaderen, en met meer diepgang, dan volgens een op modernisering gerichte politicologische benadering die met de volkshoofden geen raad wisten, omdat zij leken voort te komen uit een politieke logica en uit historische processen buiten, en voorafgaand aan, en niet te verzoenen met, de moderne (koloniale en postkoloniale) staat.

De descriptief-wetenschappelijke waarde van een dergelijke poging om een significant aspect van de hedendaagse sociaal-politieke werkelijkheid in Afrika boven tafel te brengen, behoeft geen betoog.

Voorbij dit descriptief belang is dit thema bij uitstek in staat om enige essentiële theoretische vraagstukken aan te snijden die van grote betekenis zijn in het huidige debat over de Afrikaanse postkoloniale staat:

- de verbinding tussen lokale, regionale en nationale niveaus van analyse;
- de beperkingen van een dualistische benadering⁶ van de hedendaagse sociaal-politieke werkelijkheid in Afrika;
- de legitimatieproblemen van de moderne Afrikaanse staat en haar leiders;

⁴ Met de verkenning van dit thema is een begin gemaakt in *ter perse* (b).

⁵ Voor een uitvoerige argumentatie zie *ter perse* (b).

⁶ Bijv. in termen van tegenstellingen tussen oud versus nieuw, politiek nationaal centrum versus rurale periferie, traditionele versus moderne elite, kapitalisme versus voorkapitalistische produktiewijzen, etc. De economische rol van Zambiaanse volkshoofden heb ik weliswaar in deze laatste termen proberen te analyseren (1984; van Binsbergen & Geschiere 1985a), maar de centrale rol van volkshoofden als brokers tussen produktiewijzen kunnen zij juist vervullen omdat zij in politiek en symbolisch opzicht niet wezenlijk aan één pool van een dualistische structuur-tegenstelling zijn te plaatsen.

— de groei van een nationale politieke cultuur die, in een uiterst boeiend proces van symbolische vernieuwing en bricolage,⁷ op het niveau van massa-mobilisatie (en/of afwijzing daarvan) bemiddelt tussen Afrikaanse culturele tradities en geïmporteerde Noordatlantische modellen van formele politieke en bestuurlijke organisatie.

In deze theoretische relevantie ligt bij uitstek de aansluiting bij het programma van de afdeling Politieke en historische studies van het ASC.

In het verlengde van deze wetenschappelijke relevantie ligt voorts een onmiskenbare maatschappelijke relevantie.

Dit is allereerst duidelijk op het gebied van de plattelandsontwikkeling. Zambia heeft mede door zijn mijnbouw-monocultuur een hoge graad van verstedelijking, en zowel voor het terugdringen van de stedelijke problematiek als voor de uitbouw van de vanouds gebrekkige nationale voedselproductie is plattelandsontwikkeling al decennia lang een centraal beleidsthema — ook in de ontwikkelingssamenwerking tussen Zambia en Nederland. De Zambiaanse overheid (inclusief de eenheidspartij) heeft daartoe op het platteland bestuurlijke en politieke structuren in het leven geroepen die in hun samenstelling, en in hun min of meer effectief functioneren, in veel hogere mate afhankelijk zijn van volkshoofden dan in de formele bureaucratische modellen wordt erkend en geanticieerd. Een wetenschappelijk onderbouwde correctie van deze eenzijdigheid kan het enorme potentieel, in volksmobilisatie en identificatie met nationale doelen, ontsluiten dat thans in de volkshoofden besloten ligt.

Een tweede dimensie van maatschappelijke relevantie ligt op het gebied van nationale eenheid, de zogenaamd verderfelijke effecten van etnische profilering, en de rol van volkshoofden daarbinnen. Volkshoofden, en de politieke structuren waardoor zij op lokaal, regionaal en nationaal niveau worden omgeven, vormen een reëel zij het nogal ontveinsd deel van de hedendaagse Zambiaanse staat. Het politieke bestel heeft, onder het bewonderenswaardige leiderschap van President Kaunda, sinds de onafhankelijkheid een relatief hoge nationale eenheid, stabiliteit en respect voor mensenrechten aan de dag gelegd. De economische problemen van het land zijn daarmee niet verminderd — en door andere oorzaken nemen zij zelfs toe. Zijn deze positieve aspecten van het politieke bestel, die voor de sombere toekomst nog meer dan voorheen zullen moeten worden uitgebaat, bewerkt ondanks of dankzij een situatie waarin de feitelijke rol van volkshoofden veel groter is dan door politici en vooral wetenschappers expliciet wordt toegegeven? Wanneer op deze vraag een gefundeerd antwoord kan worden gegeven (en ik geloof niet dat dat al zonder het hier beargumenteerde verdere onderzoek mogelijk is), dan is men in staat concrete beleidsadviezen te geven ten aanzien van althans één segment van de bestuurlijke, politieke en constitutionele voorzieningen die Zambia nodig zal hebben om zo krachtig mogelijk in te spelen op de enorme economische problemen in haar nabije toekomst.

Tenslotte zijn er redenen om aan te nemen dat de Zambiaanse situatie rond volkshoofden verre van uniek in Afrika, zodat de wetenschappelijke en

⁷ Onder bricolage versta ik het proces waarin sociale actoren op idiosyncratische (niet door de geïnstitutionaliseerde cultuur voorgeschreven) wijze ‘vrij variëren’ (in de betekenis die deze term in de linguïstiek heeft) en experimenteren op basis van een selectie van voorhanden sociaal-cultureel materiaal. Veel van wat in hedendaags Afrika door actoren, met name ook in de sfeer van volkshoofdschap, als ‘traditioneel’ wordt voorgesteld, berust op dergelijke bricolage. Een voorbeeld is de quasi-Afrikaanse, in feite innovatieve ceremoniële toga van President Kaunda.

maatschappelijke relevantie die eventueel binnen dit project gerealiseerd zal worden, een bredere comparatieve betekenis zal kunnen krijgen.

VOLKSHOOFDEN IN KAOMA DISTRICT, ZAMBIA, HET ZOEKEN NAAR EEN NATIONAAL NIVEAU VAN ANALYSE, EN HET ACTUALITEITSPROBLEEM

Gedurende mijn veldwerk in Westelijk Zambia (1972-74, en enige maanden in 1977 en 1978) heb ik bijzondere aandacht besteed aan de hoofdschappen van de Nkoya (een etnische groep in Kaoma district, met duidelijke minderheidsstatus binnen de nationale etnische structuur), hun historische dynamiek gedurende de prekoloniale tijd sinds ca. 1500, hun incorporatie in de Lozi staat en de koloniale staat sinds het eind van de negentiende eeuw, en hun plaats en rol binnen de regionale politieke en bestuurlijke processen in Kaoma district. Het feit dat één van de Nkoya volkshoofden, Mwene (Chief) Kahare, gedurende het grootste deel van de postkoloniale periode lid van het House of Chiefs was,⁸ verleent aan dit materiaal een nationale relevantie.

Bij de uitwerking van dit materiaal rezen er, naast problemen van tijdsbudget en een verschuiving en diversificatie in mijn aanvankelijke probleemstelling — volgens de mechanismen waaraan wetenschappelijke productie en carrière-planning nu eenmaal onderhevig zijn — een tweetal problemen waarvoor het onderhavige voorstel een oplossing levert.

Allereerst het klassieke probleem van de Centraalafrikaanse etnografie sinds de dagen van het Rhodes-Livingstone instituut (cf. van Velsen, geciteerd in van Binsbergen 1985a): de wezenlijke kwesties over het lokale en nationale niveau kunnen nauwelijks gesteld, en al helemaal niet beantwoord worden, aan de hand van het soort materiaal dat volgens de klassieke antropologische benadering (intensieve, participerende materiaal-inzameling op lokaal niveau) wordt verzameld.

Ik heb jarenlang intensieve relaties gekoesterd met Nkoya volkshoofden en hun naaste verwanten. Met mijn gezin mocht ik bijna een jaar (1973-74) wonen in het hoofddorp (lukena) van Mwene Kahare wonen, de voornaamste oostelijke Nkoya vorst, terwijl in 1977-78 ook uitvoerig onderzoek werd gedaan aan het hof van Mwene Mutondo, de voornaamste westelijke vorst. Op die basis — en vooral door in publikaties analytisch met dit materiaal aan de slag te gaan — heb ik een zeker inzicht heb gekregen in de culturele vormen, historische achtergronden en plaatselijke percepties rond Nkoya volkshoofden, alsmede in de neo-traditionele en moderne bestuurlijke en politieke kaders waarbinnen zij op districtsniveau opereren. Maar dat alles creëerde nog niet automatisch het kader waarin zinvol wetenschappelijk gerapporteerd kon worden over deze kennis — althans niet binnen het brede, naar volledigheid strevende opzet van een monografie. Ik besepte terdege (1985a) dat de lokale positie van hoofdschap in de postkoloniale situatie alles te maken had met

⁸ Tevens was, vanaf het midden van de jaren '70, een ander volkshoofd uit Kaoma lid van het House of Chiefs: Chief Litia, een zoon van een Paramount Chief van de Lozi, en als zodanig zetelend in het vostenhof van Naliele nabij de districtshoofdplaats Kaoma; het Naliele hof werd in het midden van de jaren '30 ingesteld, als zetel voor de Mankoya Native Authority en Native Treasury, als bevestiging van de status van de Nkoya als aan de Lozi onderworpen ethnische groep, en als hof van beroep in de gefragmenteerde structuur die de vorstenrechtspraak in het district tot dan toe te zien had gegeven.

eticizatie -processen zoals die zich sinds enige decennia in dat deel van Westelijk Zambia voltrekken; maar louter aan de hand van mijn lokale informanten kon ik de (in hun perceptie sterk vertekende) nationale politieke werkelijkheid onmogelijk binnen mijn analyse brengen, hoe nodig dat ook was.

Uit het bovenstaande blijkt voorts dat een dergelijk kader al evenmin kon worden ontleend aan de bestaande literatuur over Zambia op nationaal niveau, want daar worden volkshoofden eenvoudig geïgnoreerd zelfs ondanks hun formele constitutionele positie zoals geregeld ten aanzien van het House of Chiefs. De keerzijde van het klassieke antropologische probleem, en een belangrijke rechtvaardiging van intensief antropologisch veldwerk op lokaal niveau, is dan ook dat men door zulk plaatselijk veldwerk op het spoor komt van samenhangen en structuren die weliswaar doorwerken naar het nationale niveau c.q. een doorwerking van dat niveau betekenen, maar die niet als zodanig erkend worden door de actoren (politici, bureaucraten) en wetenschappers werkzaam op dat nationale niveau.

Het tweede probleem is dat van de wetenschappelijke en maatschappelijke (\approx journalistieke) actualiteit. Het was kennelijk nog wel mogelijk om etnografische gegevens die verzameld werden op overwegend lokaal niveau, te voorzien van een interpretatiekader dat aansluit bij actueler wetenschappelijke paradigma's en ingaat op actuele wetenschappelijke debatten. Het gevaar van een anachronistische en/of a-historische benadering is echter ook dan moeilijk te bezweren. Is inmiddels het beoogde analyse-niveau zodanig verschoven dat mede uitspraken op nationaal niveau worden beoogd, dan heeft de onderzoeker nog slechts twee keuzen:

- ofwel het materiaal uitdrukkelijk presenteren als een historische of historiserend-etnografische studie,
- ofwel voortdurend actualiseren door aanvullend onderzoek.

Deze dilemma's worden uiteraard weerspiegeld in mijn publikatie-strategie en publikatie-plannen zoals tot dusver gevolgd ten aanzien van mijn Nkoya materiaal. Aanvullend materiaal over de moderne bestuurlijke en politieke inkadering van Nkoya volkshoofden werd vooral in 1977 en 1978 verzameld, in kortere veldtrips gefinancierd door het ASC. De laatste keer dat mijn publikatiestrategie ten aanzien van de Nkoya onderwerp was van uitvoerig overleg was twee jaar geleden, toen mij werd toegestaan nieuw veldwerk in een ander Afrikaans land uit te stellen ten einde de rapportage af te ronden over materiaal eerder verzameld in Zambia, Tunesië en Guiné-Bissau. Daarmee is inmiddels zodanige voortgang geboekt dat in de loop van 1987 de eindprodukten zoals gespecificeerd ten aanzien van Tunesië en Guiné-Bissau persklaar zullen komen, terwijl de historische en etnografische dimensie van het Nkoya materiaal gedeeltelijk zijn beslag heeft gekregen in de vorm van enige uitvoerige artikelen en een uitvoerig bewerkte bronnenpublicatie. Omdat het hier om een erfenis ging die in de structuur en de programmering van de afdeling Politieke en historische studies werd ingebracht, werd geen poging gedaan om de definitie van het beoogde eindprodukt in details aan die inhoudelijk programmering te onderwerpen. De aanvankelijke werktitel *Ritual, class and urban-rural relations: The Nkoya of Zambia* werd voor intern gebruik gaandeweg vervangen door *Tears of Rain: The Nkoya experience (Central Western Zambia) c. 1800-1978*. De historische analyse, over een periode van bijna twee eeuwen, van de groei van Nkoya etniciteit leek voldoende aansluiting te bieden bij een afdelingsprogramma waarin de studie van de economische en ideologische dimensie van de Afrikaanse staat als centraal thema was gekozen. Mijn eerdere deelstudies zouden worden ingeschoven in een betoog van boeklengte waarvan de hoofdpunten gegeven waren in mijn artikel over Nkoya etniciteit (1985a). Het actualiseringsprobleem zou dus worden opgelost door een

historiserende benadering, en de analyse zou zich voornamelijk blijven afspelen op lokaal en regionaal niveau.

Inmiddels echter tekent zich — en daarop komt het onderhavige voorstel neer — een ander mogelijk eindprodukt af waarin (a) de inspanning over de laatste paar jaren in hoge mate kan worden gebundeld, en dat (b) volstrekt aansluit bij het afdelingsprogramma, (c) de mogelijkheid biedt om ten aanzien van de Nkoya erfenis op korte termijn tot een afgerond resultaat te komen maar ook, desgewenst (d) de mogelijkheid biedt om verder afdelingsonderzoek in Zambia uit te bouwen.

Mijn historisch materiaal over de Nkoya is grotendeels gekoppeld aan het Nkoya hoofdschap. En in omvang en diepgang wordt dit materiaal over Nkoya hoofdschap wordt, in mijn totale Nkoya materiaal, kwantitatief en kwalitatief slechts geëvenaard wordt door mijn informatie over bezetenheids— en andere genezingsculten en stad-plattelandsrelaties — en past, in tegenstelling tot de beide laatste onderwerpen, uitstekend binnen de opzet van de Afdeling Politieke en historische studies.

Om aan het materiaal over volkshoofden eindelijk recht te doen, tegen de achtergrond van een wetenschappelijke literatuur op nationaal niveau waarin volkshoofden zijn geïgnoreerd, zal ik de nationale inkadering daarvan zelf ter hand moeten nemen — met andere woorden de Nkoya case studie presenteren als onderdeel van een meer omvattend betoog over volkshoofden in postkoloniaal Zambia. In een dergelijke studie, onvermijdelijk van boeklengte, zal dan voor het eerst de bredere betekenis van volkshoofden op nationaal en regionaal niveau systematisch worden aangetoond, waarmee het in potentie een belangrijke aanvulling op de politicologische en politiek-sociologische literatuur over modern Zambia wordt.

De uitnodiging om een artikel bij te dragen aan een themanummer van het Journal of Legal Pluralism, onder redactie van Prof.dr. E.A.B. van Rouveroy van Nieuwaal (ASC/ Rijksuniversiteit Leiden) en Prof.dr. J. Griffiths (Rijksuniversiteit Groningen) leverde — mede door het geduld en de collegiale stimulans van deze redacteurs — niet alleen een zeer uitvoerig min of meer persklaar artikel op, maar ook een aantal uitvoerige andere concepten: bijproducten die onmogelijk meer binnen het bestek van een tijdschriftartikel konden worden ondergebracht, en die getuigen van de bovengeschetste hiaten in de literatuur en de mogelijkheden ze op te vullen. Het voltooide artikel biedt een breed overzicht van de plaats van volkshoofden in de postkoloniale Zambiaanse samenleving, vooral op nationaal niveau. Ik stond hierbij voor de opgave op relatief korte termijn een, thematisch en geografisch, zo representatief beeld te geven van alle institutionele complexen waarin deze volkshoofden opereren, zodat voor het eerst de volkshoofden zouden worden ingebracht in de politieke kaart van modern Zambia. Mijn Nkoya materiaal heeft wel de diepgang maar niet de geografische uitbreiding om op nationaal niveau te overtuigen. De gelegenheid voor een aanvullende eigen survey ter plaatse deed zich niet voor, en roeiend met de riemen die ik had heb ik mijn betoog vooral gebaseerd op de verrassende rijkdom van informatie in Zambiaanse nationale dagbladen voor de periode 1972-73 uit mijn persoonlijk archief. Het betreft hier uitdrukkelijk een deelstudie, en een aanzet tot verder onderzoek. De resultaten lijken overigens al verrassend verhelderend en veelzijdig. Bovendien ontstonden in het proces van plannen en concipiëren van het artikel een aantal aanzetten voor andere onderdelen van een betoog op boeklengte over chiefs in postkoloniaal Zambia. De contouren van dat boek tekenen zich nu al in detail af:

HET GEPLANDE BOEK

Een sluitend betoog op boeklengte zou de volgende onderdelen moeten omvatten:

1. Een inleiding

over de theoretische, analytische en bestuurlijk/ beleidsmatige dilemma's die volkshoofden oproepen in de context van postkoloniaal Zambia; voor dit onderdeel zijn reeds enige aanzetten in mijn concepten en in het onderhavige stuk voorhanden.

2. Een historische analyse van de prekoloniale en koloniale politieke structuren

waaruit zich de volkshoofden in hun postkoloniale vorm hebben ontwikkeld. Voor dit onderdeel kan rijkelijk uit de bestaande literatuur geput worden, maar deze kent minstens twee grote hiaten, die slechts door nieuw onderzoek van primaire bronnen⁹ kunnen worden gedicht:

— Historici en koloniale antropologen hebben onvoldoende afstand genomen van lokale politieke ideologieën zoals in de koloniale tijd gehanteerd door zowel bestuursambtenaren als Zambiaanse participanten. Vandaar dat de essentiële discontinuïteit tussen prekoloniale politieke organisatie en koloniale incorporatie is ontveinsd in de literatuur (een belangrijke recente uitzondering is Chanock 1985). Daar tegenover zal een van mijn centrale stellingen luiden: Zambiaanse volkshoofden kunnen niet zinvol beschreven als 'survivals' of transformaties van prekoloniale politieke structuren,¹⁰ maar zij zijn juist in alle opzichten produkten van koloniale incorporatie — en daardoor zijn zij van de aanvang af zodanig essentiële onderdelen van de moderne (koloniale) staat dat hun voortdurende betekenis in de (postkoloniale) staat verre van verbazingwekkend zou moeten zijn.

Onderzoek van primaire bronnen zou moeten duidelijk maken hoe deze vroege koloniale incorporatie, en de definitie van volkshoofden in dat kader, in concreto verlopen is. Er is hier slechts weinig onderzoek naar gedaan (bijv. Muntemba 1971, 1972), en nog minder over gepubliceerd — alweer met als belangrijkste uitzondering (naast Meebelo 1971 voor noordelijk Zambia) het Lozi koningschap.¹¹ Een

⁹ Vooral in de Zambia National Archives, de National Archives of Zimbabwe en het Public Record Office in Londen.

¹⁰ Er is een uitvoerige literatuur over prekoloniaal Zambia en met name over de politieke structuren, staten, waarbinnen in eerste instantie de vorstelijke titels werden gedefinieerd die vervolgens na de koloniale incorporatie een heel andere functie kregen toebedeeld. Mijn eigen bijdragen aan deze literatuur: 1981: ch. iii; 1986a, 1986b, ter perse (a).

¹¹ Stokes 1966; Ranger 1968; Caplan 1970; Prins 1980. Gluckman, hoewel de voornaamste auteur over de Lozi, hoort in dit rijtje helaas niet thuis omdat hij de historische transformatie van het negentiende-eeuwse Lozi koningschap onder

interessant deelprobleem is hierbij dat van de niet-erkende chiefs, d.w.z. vorstelijke titels die bij de aanvang van de koloniale periode bestonden maar die door de koloniale overheid van formele erkenning (en aldus van althans één aspect van formele incorporatie) werden uitgesloten. Dit is niet louter een academische kwestie: deze niet-erkende titels zijn, althans in Kaoma district, juist in de postkoloniale periode inzet voor nieuwe politieke actie op regionaal niveau, in een poging om alsnog erkenning te verwerven (maar daarmee zouden tevens de regionale relaties tussen erkende volkshoofden herzien moeten worden).

— Een tweede belangrijk punt van primair historisch onderzoek betreft de vertegenwoordigende organen zoals die in de loop van de koloniale periode werden ontworpen door de koloniale wetgever, en waarin volkshoofden een dominante rol werd toegekend (bijv. Representative Council, 1946; Chiefs' Council, 1960). Het grote belang van deze organen is dat zij tot in details het model leverden waarnaar bij de onafhankelijkheid het Zambiaanse House of Chiefs werd gemodelleerd — zelfs zover dat dezelfde ingebouwde onmacht van deze organen tegenover de koloniale staat werd gereproduceerd in de zeer geringe formele macht van het House of Chiefs tegenover de onafhankelijke Republiek van Zambia!

— Dit laatste verwijst al naar een derde punt van verder historisch onderzoek: de relatie tussen nationalist en volkshoofden gedurende en onmiddellijk na de strijd om de nationale onafhankelijkheid; hiertoe zijn reeds aanzetten in de literatuur en in mijn concepten voorhanden, maar verder primair onderzoek is gewenst, met name om de ideologische en feitelijke tegenstrijdigheden in het materiaal te ontrafelen: volkshoofden worden veelal voorgesteld als lakeien van het koloniaal bestel, maar er zijn vele gevallen bekend waarin zij (reeds als volkshoofd, of in een aan hun troonsbestijging voorafgaande fase in hun carrière) van grote betekenis waren voor de nationalistische beweging. Het feit dat met de onafhankelijkheid volkshoofden enerzijds een formele plaats gegund werd binnen het Zambiaanse constitutionele bestel, anderzijds dat hun formele bevoegdheden, middels het House of Chiefs, zeer krachtig aan banden werden gelegd, weerspiegelt deze tegenstrijdigheid.

3. De antropologische erfenis in de studie van Zambiaanse volkshoofden.

De te geringe recente belangstelling voor de plaats van volkshoofden binnen het hedendaagse Zambiaanse politieke en maatschappelijke bestel weerspiegelt het diskrediet waarin de antropologie is geraakt — nadat zij in de koloniale tijd de belangrijkste sociale wetenschap in Zambia was, de ruggegraat van het wereldberoemde Rhodes-Livingstone Instituut. Deze oudere antropologie leverde een enorme stroom publikaties op over hoofdschap in koloniaal Zambia. Terwijl het hier ten dele gaat om louter descriptieve werken door bestuursambtenaren, is aan sommige van deze publikaties de naam verbonden van vooraanstaande antropologen als Audrey Richards, Gluckman, Barnes, Cunnison en Watson. Eén hoofdstuk van het geprojecteerde boek zal op deze erfenis ingaan, er de ideologische, politieke

koloniale omstandigheden stelselmatig ontveinsde. De prekoloniale geschiedenis van de Lozi staat is voorts vooral beschreven door de Zambiaanse historicus Mutumba Mainga (1973).

wetenschappelijke oriëntatie van analyseren. Aanzetten daartoe, alsmede een werkbibliografie, zijn reeds voorhanden. (n.d. (b), (c).

4. Het House of Chiefs

Op nationaal niveau is het House of Chiefs de belangrijkste institutie rond volkshoofden in Zambia. Hier valt de analyse uiteen in een aantal onderdelen, die ieder een hoofdstuk kunnen vullen:

— De formele wetgeving ten aanzien van het House of Chiefs, zoals te vinden in de Onafhankelijkheidsgrondwet en de daarbij behorende procedure-regelingen. Deze analyse is in concept reeds beschikbaar (n.d. (a)) maar moet veel verder worden toegespitst in overleg met staatsrechtjuristen. Een bekend constitutioneel probleem is dat de gedetailleerde beweegredenen van grondwetgevers zelden bekend zijn gemaakt (cf. Hesseling 1985; Doornbos et al. 1984); misschien dat interviews in Zambia en Engeland hierover nog enige klaarheid kunnen opleveren — voor archiefdocumenten bevinden wij ons nog binnen de gebruikelijke gesloten periode van 30 jaar. Een door zijn omvang en fragmentarisch karakter moeilijk te exploreren mogelijke bron zijn voorts de verbatim verslagen van de opeenvolgende vertegenwoordigende en wetgevende lichamen die Noord-Rhodesia c.q. Zambia heeft gekend; een onderzoeksassistent zou hier uitkomst bieden. Voorts moeten latere grondwetswijzigingen (ten aanzien van het House of Chiefs vooral die van 1977) verwerkt worden, waarbij de moeilijkheid rijst dat de desbetreffende wetteksten¹² in Nederland moeilijk compleet te krijgen zijn. De constitutionele analyse brengt de uitgangspunten van de Zambiaanse wetgever aan het licht: inkapseling, bezwering, en ontzegging van feitelijke macht zijn ingebouwd in de formele regeling van het House of Chiefs.

— Het feitelijk intern en extern functioneren van het House of Chiefs, waarbij een belangrijke bron de Handelingen van het House of Chiefs zijn, die met vertraging van enkele jaren van elke zitting (normaal een periode van één à twee weken per jaar) worden gemaakt. Analyse van de debatten, agenda's, functies die binnen het House of Chiefs te verdelen zijn, en de interactie met politici en ambtenaren die het House komen toespreken (een analyse voor één zitting is reeds voorhanden, n.d. (a) zal het gangbare stereotype van het House of Chiefs als een volkomen machteloos praatcollege op verrassende wijze corrigeren: de afgevaardigde chiefs hebben kennelijk een veel grotere macht dan de wet hun toekent, en zij blijken niet uitsluitend geïnteresseerd in verbetering van hun eigen positie (als chiefs) maar claimen en aanvaarden ook verregaande verantwoordelijkheid voor het nationale bestel in zijn geheel. Het House of Chiefs blijkt een focus te zijn waaromheen informele en formele interacties tussen volkshoofden en de moderne staatselite zich verdichten, en waar een belangrijk deel van het onzichtbare nationale politieke proces zich voltrekt.

¹²Naast die van de grondwets-amendementen na 1964 gaat het hier vooral om de Chiefs Act, die vanaf de jaren '70 het kader vormt (namelijk de definitie van wie een 'chief' is in de zin der wet) waarin de grondwettelijke regeling ten aanzien van het House of Chiefs wordt gepresenteerd. Een exemplaar van de Chiefs Act heb ik tot dusver niet kunnen bemachtigen in, c.q. vanuit, Nederland.

Om deze kanten nader te bestuderen zal persoonlijke observatie en participatie vereist zijn. Voorts is het wenselijk het materiaal aan te vullen met de officiële en officiële zienswijzen (zoals blijkend uit interviews en interne beleidsstukken) van die onderdelen van het Zambiaanse overheidsapparaat waaronder de chiefs in het algemeen en het House of Chiefs in het bijzonder ressorteren.

5. Volkshoofden buiten het House of Chiefs

De betekenis van de honderden volkshoofden in het politieke en bestuurlijke bestel, en binnen de politieke cultuur, van Zambia als geheel en met name het platteland kan zoals gezegd in eerste instantie uitstekend, en overtuigend, verkend worden aan de hand van de nationale pers. Een uitputtende analyse voor 1972-73 is reeds gemaakt (ter perse (b)).

Uiteraard is het wenselijk deze analyse voor een meer recent jaar te herhalen — wat thans veel minder moeilijkheden zal opleveren omdat de ordening van de informatie het model van de 1972-73 analyse in detail kan volgen. In het ideale geval zou de hele nationale pers van Zambia sinds de onafhankelijkheid moeten worden nagegaan, maar dat is voor mij alleen ondoenlijk. Stellig kan ook hier een onderzoeksassistent uitkomst bieden. Dagbladen vormen een informatiebron waarvan de ontsluiting niet bij uitstek mijn competentie vormt; ook dit deel van het onderzoek zal moeten worden uitgevoerd in overleg met onderzoekers die op dit terrein meer ervaring hebben. Hopelijk kan zulk overleg leiden tot de identificatie van toegankelijke en systematisch ontsloten bestanden met dit materiaal elders.

6. Nadat het nationale niveau aldus zo volledig mogelijk is behandeld, zullen de beide resterende hoofdstukken van het boek, behalve de conclusie, gewijd worden aan de case-study van chiefs in Kaoma district, met hun participatie op lokaal, regionaal en nationaal niveau. Dit materiaal, waarvan een aanzienlijk deel al verspreid is voorbereid in de vorm van de geschriften van mijn hand die in de lijst van verwijzingen worden genoemd, valt vanzelfsprekend uiteen in een tweetal hoofdstukken:

— de neo-traditionele politieke cultuur van de hedendaagse Nkoya dorpen: hoofdschap; ambten en procedures rond het vorstenhof; slaven, cliënten en musici; dorpshoofden en vallei-hoofden; carrières en rivaliteit; de rol van hekserij; rechtspraak; ideologische en historische charters; vorst en onderdaan; de plaats van stad-plattelandsrelaties in de neo-traditionele Nkoya politiek; de plaatselijke symbolische en economische condities waaronder zich dit institutionele complex reproduceert.

— de regionale en nationale betrekkingen van hedendaagse Nkoya volkshoofden: de relaties tussen Nkoya volkshoofden onderling, het Naliele hof en de Lozi Paramount Chief; volkshoofden en districtsautoriteiten (met name het kantoor van de District Secretary, dat als distributor van de staatssubsidies voor volkshoofden achter de schermen de benoemingen aan de vorstenhoven in hoge mate blijkt te beheersen); volkshoofden en de Rural Council (de volkshoofden zijn benoemde leden van dit

centrale vertegenwoordigende lichaam op districtsniveau, naast een meerderheid van volgens partijlijnen gekozen afgevaardigden; volkshoofden en ontwikkelingsraden op het niveau van de dorpscluster, het kiesdistrict (ward), het district en de provincie; volkshoofden en plaatselijke ontwikkelingsprojecten; volkshoofd en nationale politici uit de regio; volkshoofd en etniciteit; de performance van het volkshoofd binnen het House of Chiefs.

Het materiaal voorziet ondanks enkele hiaten (het werd oorspronkelijk voor een min specifiek doel verzameld) in principe in een beschrijving en analyse op deze punten tot 1978; het ligt voor de hand om — na het schrijven c.q. compileren van de concept-hoofdstukken waarin alle genoemde punten aan de orde komen en de hiaten geïdentificeerd kunnen worden — enig aanvullend veldwerk te verrichten gedurende een beperkte periode, strak toegespitst op de hier aangegeven onderwerpen.

Juist als op het nationaal niveau is op dit regionaal niveau een punt dat zeker aan de orde moet komen: het peilen van de officiële houding onder ambtenaren en politici ten aanzien van de volkshoofden.

7. In de conclusie tenslotte worden de lijnen van de case studie en van de analyse op nationaal niveau samengebracht en vindt interpretatie plaats in het licht van de actuele literatuur over volkshoofden en de postkoloniale staat in Afrika.

WIJDERE INKADERING VAN DIT PROJECT EN DAARMEE SAMENHANGENDE DILEMMA'S

Het hier geschetste project sluit thematisch aan bij het programma van de afdeling Politieke en historische studies, in zoverre als het een nadere verkenning is van de ideologische dimensie van de postkoloniale Zambiaanse staat, en van de plaats van volkshoofden daarbinnen. Regionale aansluiting bij het afdelingsprogramma kan pas worden geclaimd op het moment dat het ASC-bestuur zich expliciet uitspreekt ten gunste van een verder concentratieland van ASC-onderzoek in zuidelijk Afrika, en daarbij de keuze op Zambia zal vallen.

De onzekerheid die in dit opzicht op dit moment bestaat heeft een direct gevolg voor de concrete vormgeving en eventuele uitbouw van dit project. In principe zijn er drie mogelijkheden:

1. Zuidelijk Afrika valt af
2. Zuidelijk Afrika wordt gekozen, maar bij verdere onderhandelingen (zowel in Leiden als in Zuidelijk Afrika) valt de keuze niet op Zambia
3. Zuidelijk Afrika wordt gekozen, en de keuze valt op Zambia.

Onder optie 1 is het zaak het project zo snel mogelijk af te ronden, in ieder geval nog in 1987, zonder enig aanvullend onderzoek ter plaatse. De boven geschetste rapportage kan dan in een gebrekkige vorm nog wel min of meer verwezenlijkt worden indien althans de onderzoeksassistent wordt toegekend en door middel van correspondentie, krantenarchieven elders in Europa, etc. wat aanvullende wetteksten en andere documenten worden verkregen. Het actualiseringsprobleem zal daarmee echter niet zijn opgelost, en het nationale niveau zal slechts gebrekkig in kaart gebracht blijven. In plaats van een boek zal het eindresultaat een Research Report

blijven. Maar binnen een afdelingsstrategie die zich dan toch niet verder op Zuidelijk Afrika zal richten, zal dit nadeel ruimschoots opwegen tegen het feit dat ik met die eindrapportage mijn handen definitief zal hebben vrijgemaakt voor nieuw onderzoek elders.

Onder optie 2, die een principe-beslissing voor een nieuw concentratieland in Zuidelijk Afrika veronderstelt, kan gekozen worden voor een iets langer afrondings-traject, maar zal niettemin het aanvullend onderzoek beperkt moeten blijven tot bij voorkeur enige weken: als aanhangsel van de oriëntatieris die noodzakelijk is voor de verdere uitbouw van de principe-beslissing. Het projecteerde boek zou dan in grote trekken wel haalbaar zijn, ook al omdat de laatste kleine hiaten in de materiaalverzameling incidenteel kunnen worden aangevuld in korte stop-overs in het kader van herhaalde bezoeken aan het andere Zuidelijk-Afrikaanse concentratieland.

Onder optie 3 — waarvan de verwezenlijking niet alleen een discussie binnen het ASC veronderstelt, maar ook met Zambiaanse counterparts, als onderdeel van een totaalpakket gericht op een nieuw concentratieland — kan het onderhavige project maximaal worden uitgebouwd, en kan het de volledige status van een afzonderlijk afdelingsproject krijgen toebedeeld.

In dat geval kan aan archiefonderzoek, interviews en participatie ter plaatse, zowel in de hoofdstad als in Kaoma district, het volle pond gegeven worden in de loop van een jaar veldonderzoek in Zambia.

Het ligt dan voor de hand om naast de ene case study van de Nkoya chiefs een andere case study in te voegen, bij voorkeur in een deel van het land waar buiten de zo unieke Lozi context. De Bemba volkshoofden in Noordelijk Zambia zijn in dit verband uiterst geschikt. Een opvallende stilte omgeeft hen thans, en deze staat in wonderlijk contrast met de volgende gegevens:

- in de koloniale tijd werden zij, mede om hun geschiedenis sinds de achttiende eeuw (voortreffelijk beschreven door Roberts 1973) op hetzelfde niveau als de Lozi gesteld, en in, c.q. met betrekking tot, die periode waren zij onderwerp van menige wetenschappelijke studie (e.g. Richards (1935, 1969, cf. Vitebsky 1985), Meebelo (1971), Brelsford (1942, 1944), Garvey (1977), Werbner (1969);
- veel meer dan Westelijk Zambia is hun gebied een herkomstgebied voor Zambiaanse stedelingen (met name aan de zogenaamde Copperbelt), proletariërs en politieke activisten (onder wie President Kaunda zelf);
- deze volkshoofden speelden een aanzienlijke rol in de Lumpa opstand (1964).¹³
- aanleg van de TanZam (Tazara) spoorweg en daarmee samenhangende ontwikkelingsprojecten heeft enorme veranderingen veroorzaakt in het rurale gebied waarover zij gezag uitoefenen;
- gedurende vele jaren is onafhankelijk Zambia gedomineerd geweest door macro-etnische coalities waarin steeds de Bemba etnische groep vertegenwoordigd waren.

Dit laatste punt levert overigens een aantrekkelijk contrast op met de Nkoya situatie (de gesmade Nkoya minderheid heeft als etnische groep juist geprofiteerd van het uitrangeren van de dominante Lozi uit deze nationale coalities sinds 1969), en biedt een vergelijkend perspectief om de samenhang tussen volkshoofdschap en etniciteit in Zambia verder aan de orde te stellen.

¹³Zij waren als zodanig, en omwille van hun prekoloniale betekenis, reeds in mijn eerder onderzoek betrokken (1981: 119f, 301f); voorts cf. Roberts 1970.

Indien tot nieuw, uitvoerig onderzoek van volkshoofden en de postkoloniale staat in Zambia zal worden besloten, zal de zich thans aftekenende analyse op nationaal niveau volledig onderbouwd kunnen worden door het gespecificeerde onderzoek in de archieven en overheidsinstellingen in Zambia's hoofdstad Lusaka, terwijl deze nationale analyse in het rurale gebied van Noordelijk Zambia van de aanvang af de materiaalinzameling kan bepalen, in plaats van er pas later op te worden gesuperponeerd, zoals in het geval van mijn Nkoya materiaal.

Overigens wil de keuze voor adoptie als toekomstig afdelingsproject volstrekt niet zeggen dat daarmee de rapportage van de al voorhanden gedeelten zal moeten worden uitgesteld tot na afronding van het jaar veldwerk in Zambia. Ideaal lijkt mij een combinatie: in 1987 een Research Rapport afronden over wat ik nu heb, met daarin de hiaten duidelijk aangegeven, en daar in ca. 1989, in combinatie met de resultaten van dat jaar onderzoek, een internationaal boek van maken.

De keuze is dus tussen afbouwen of uitbouwen, in beide gevallen binnen de context van, en als bijdrage tot de verwezenlijking van, het afdelingsprogramma.

Wat in dit krachtveld van mogelijkheden de beste keuze is hangt af van beslissingen die verre uitstijgen boven dit individuele onderzoeksproject. Ik wil daarom met het formuleren van een concreet tijdschema voor dit project even wachten tot ik, middels dit concept, de meningen over de merites van dit voorstel heb kunnen peilen, er concrete beslissingen zijn gevallen over de wenselijkheid van een deelprogramma Zuidelijk Afrika, en de afweging Zambia/Zimbabwe in dat kader heeft plaatsgevonden.

VERWIJZINGEN

NB. Voor deze eerste opzet heb ik de verwijzingen beperkt; zie ook de uitvoerige literatuur in van Rouveroy van Nieuwaal 1984; van Rouveroy van Nieuwaal & Griffiths, ter perse; en van Binsbergen, ter perse (b) en n.d. (c).

Toelichting met betrekking tot mijn eigen geschriften hieronder vermeld:

** elementen hieruit te incorporeren in de case study

(**) als ** maar in veel mindere mate

* integraal te incorporeren in het geprojecteerde boek

Binsbergen, W.M.J. van

- 1975 ** 'Labour migration and the generation conflict: Social change in Western Zambia', paper read at the 34th Annual Meeting, Society for Applied Anthropology, Amsterdam, 22 pp.
- 1977 (**) 'Law in the context of Nkoya society', in S.A. Roberts (ed.), *Law and the family in Africa*, The Hague/Paris: Mouton for African Studies Centre, pp. 39-68.
- 1978 ** 'Class formation and the penetration of capitalism in a Zambian rural district', paper read at the seminar on Class Formation in Africa, 18-19 May, 1978, Leiden: African Studies Centre.
- 1981 (**) *Religious change in Zambia: Exploratory Studies*, London/Boston: Kegan Paul International for African Studies Centre.
- 1984 * 'A Zambian chiefs court as a nexus in the articulation of modes of production', paper read at the Conference on State Penetration at the Local Level in Africa, African Studies Centre/University Establishment Antwerp/African Research and Documentation Centre, Antwerp, December 1984, 14 pp; incorporated in van Binsbergen & Geschiere 1985a: 261-70
- 1985a (**) 'From tribe to ethnicity in western Zambia: The unit of study as an ideological problem', in: van Binsbergen & Geschiere 1985b: 181-234.
- 1985b ** 'Samenlevingen en culturen in Zwart Afrika: Honderd jaar na de wedloop: Structuurveranderingen op continentale schaal', *Tijdschrift voor Ontwikkelings-samenwerking*, 10, 2: 30-43.
- 1986a (**) 'Female dimensions of state formation in Central Western Zambia, c. 1500-1900: And the religious transformation of women's political power in the nineteenth and twentieth century,' paper, Conference on Culture and Consciousness in Southern Africa, University of Manchester, Manchester, 25th September 1986, 42 pp; Dutch version: 'De vrouwelijke kant van staatsvorming in prekoloniaal centraal Westelijk Zambia', in: H.J.M. Claessen (ed.), *Machtige Moeders: Over de positie van de vrouw in vroege staten*, Leiden: Instituut voor Culturele Antropologie en Sociologie der Niet-Westerse Volken, Rijksuniversiteit Leiden, publikatie no. 75, 1986, pp. 157-217. Dutch version of 1986 (a).
- 1986b (**) 'The post-colonial state, "state penetration" and the Nkoya experience in Central Western Zambia, in: W.M.J. van Binsbergen, F. Reijntjens & G.S.C.M. Hesselning (eds.), *State and local community in Africa/Etat et Communauté locale en Afrique*, Brussels: Cahiers du CEDAF, 2-3-4/1986: 31-63.
- ter perse (a) (**) (ed.), J.M. Shimunika's *Likota Iya Bankoya/The History of the Nkoya*, edited with an introduction by W.M.J. van Binsbergen, translation M.M. Malasha & W.M.J. van Binsbergen, African Studies Centre Research Report, Leiden, ca. 300 pp.
- ter perse (b) * 'Chiefs and the central state in post-Independence Zambia: An exploration on the basis of newspaper coverage, 1972-1973', in: Rouveroy van Nieuwaal & Griffiths, ter perse, 63 pp.¹⁴

¹⁴Dit stuk zou een voor de hand liggende bijlage zijn bij het onderhavige voorstel, maar is te lang om in dezelfde oplage te circuleren.

- n.d. (a) * 'The Zambian House of Chiefs: Constitutional and Political aspects', MS voltooid in concept, 6+16 pp.
- n.d. (b) * 'Zambian Chiefs: Introductory observations; the colonial period; the Rhodes-Livingstone research on colonial chiefs', 20 pp.
- n.d. (c) * 'A working bibliography of Chiefs in Independent Zambia', 19 pp. (ca. 250 titels)
- Binsbergen, W.M.J. van, & P. L. Geschiere
 1985 (a) 'Marxist theory and anthropological practice: The application of French Marxist anthropology in fieldwork', in: van Binsbergen & Geschiere 1985 (b): 235-89; zie van Binsbergen 1984.
- 1985 (b) (eds), *Old modes of production and capitalist encroachment: Anthropological explorations in Africa*, London/Boston: Kegan Paul International for African Studies Centre.
- Bond, G.C.
 1975 'New coalitions and traditional chieftainship in Northern Zambia: The politics of local government in Uyombe', *Africa*, 45, 4: 348-62.
- Brelsford, W.V.
 1942 'Shimwalule: A study of a Bemba chief and priest', *African Studies*, 1: 207-23.
- 1944 *Aspects of Bemba chieftainship*, Livingstone: Rhodes-Livingstone Institute, Communication no. 2.
- Caplan, G.
 1970 *The elites of Barotseland 1878-1969*, London: Hurst.
- Chanock, M.
 1985 *Law, custom and social order: The colonial experience in Malawi and Zambia*, Cambridge University Press.
- Doornbos, M.R., W.M.J. van Binsbergen & G.S.C.M. Hesselning
 1984 'Constitutional form and ideological content: The preambles of French language constitutions in Africa', in: W.M.J. van Binsbergen & G.S.C.M. Hesselning (eds.), *Aspecten van staat en maatschappij in Afrika*, Leiden: Afrika-Studiecentrum, pp. 41-100.
- Garvey, B.
 1977 'Bemba chiefs and catholic missions, 1898-1935', *Journal of African History*, 18, 3: 411-26.
- Hesselning, G.S.C.M.
 1985 *Histoire politique du Sénégal*, Paris: Karthala/Afrika-Studiecentrum.
- Meebelo, H.S.
 1971 *Reaction to colonialism: A prelude to the politics of independence in Northern Zambia 1893-1939*, Manchester: Manchester University Press for Institute for African Studies.
- Mutumba Mainga
 1973 *Bulozi under the Luyana kings*, London: Longman.
- Prins, G.
 1980 *The hidden hippopotamus*, Cambridge: University Press.
- Ranger, T.O.
 1968 'Nationality and nationalism: The case of Barotseland', *Journal of the Historical Society of Nigeria*, 4, 2: 227-46.
- Richards, A.I.
 1935 'Tribal government in transition: The Babemba of Northern Rhodesia', *Journal of the Royal African Society*, 34, supplement.

- 1969 'Keeping the king divine,' Proceedings of the Royal Anthropological Institute of Great Britain and Ireland for 1968, pp. 23-35.
- Roberts, A.D.
1970 'The Lumpa Church of Alice Lenshina', in: R.I. Rotberg & A. Mazrui (eds), *Protest and power in Black Africa*, New York: Oxford University Press, pp. 513-68.
1973 *A history of the Bemba*, London: Longmans.
- Rouveroy van Nieuwaal, E.A.B. van
1984 *Oratie Leiden*. [vul aan]
- Rouveroy van Nieuwaal, E.A.B. van, & J. Griffiths
ter perse (eds), special issue on chiefs in Africa, *Journal of Legal Pluralism*, 1986.
- Shimwaayi Muntemba
1971 'Lenje chieftainship and indirect rule', seminar paper, Lusaka: University of Zambia. [check]
1972 'Chieftainship in Southern Zambia in the colonial period', M.A. thesis, University of Zambia. [check]
- Singer, N.J.
1985 'The subtlety of legal change: A lesson from Northern Zambia', in: A. Allott & G.R. Woodman (eds), *People's law and state law: The Bellagio papers*, Dordrecht: Foris, pp. 109-121.
- Stokes, E.
1966 'Barotseland: Survival of an African state', in: E. Stokes & R. Brown (eds), *The Zambezi Past*, Manchester University Press for Institute for Social Research, pp. 261-301.
- Vitebsky, P.
1985 'The death and regeneration of a "divine king": A preliminary account of the mortuary rites of the Paramount Chief of the Bemba...based on the unpublished fieldnotes of Audrey Richards', *Cambridge Anthropology*, 10, 1: 56-91
- Werbner, R.P.
1969 'Constitutional ambiguities and the British administration of royal careers among the Bemba of Zambia', in: L. Nader (ed.), *Law in culture and society*, Chicago: Aldine, pp.245-72.

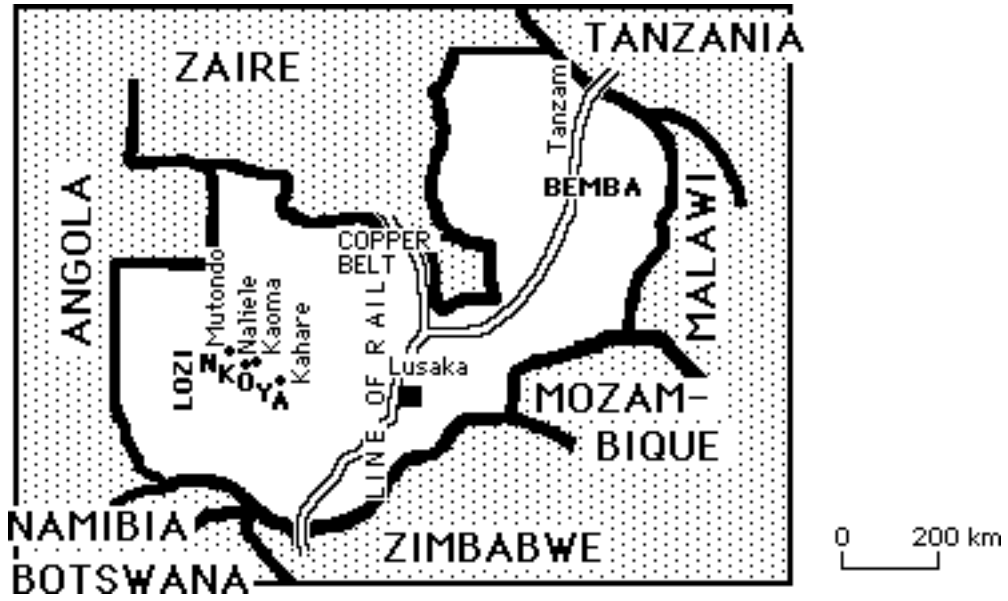

Diagram 1. Zambia: plaatsen en etnische groepen genoemd in de tekst.